

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра загальної психології та психології розвитку особистості

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «**Особливості впливу психологічних меж особистості на
реалізацію її особистісного потенціалу»**

**«The features of the psychological boundaries' influence of the personality on
the her personal's potential realization»**

Виконав: студент денної форми навчання
спеціальності 053 Психологія

Новосад Михайло Євгенович

Керівник к.психол.н., доц. Артюхіна Н. В. _____

Рецензент к.пед.н., доц. Ликова В. А. _____

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 4 від 21.11.2018 р.

Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № 1 від _____ 2018 р.

Оцінка

_____/_____/_____/_____

(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Завідувач кафедри

Кіреєва З. О.

(підпис)

Голова ЕК

(підпис)

Якупов П. А.

Одеса – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕЖ ОСОБИСТОСТІ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ЇЇ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	9
1.1. Витоки та історія розвитку проблеми самореалізації особистості .	9
1.2. Поняття про межі особистості та їх значення для самореалізації особистості	15
1.3. Сучасні особливості меж і самореалізації особистості в роботах вітчизняних дослідників	26
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕЖ ОСОБИСТОСТІ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ЇЇ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	34
2.1. Обґрунтування обраних методик	35
2.2. Опис процедури дослідження	40
Висновки до другого розділу	44
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕЖ ОСОБИСТОСТІ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ЇЇ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	46
3.1. Дослідження сформованості психологічних меж респондентів за допомогою методики "Психологічні межі особистості" (Т.С. Леві)	46
3.2. Дослідження вроджених властивостей центральної нервової системи респондентів за допомогою методики «Особистісний опитувальник ЕРІ» (Г. Айзенка)	52
3.3. Дослідження потреби респондентів у саморозвитку за допомогою методики «Реалізація потреб у саморозвитку» (Фетіскіна Н.П.)	59
3.4. Дослідження особистісного потенціалу, його зростання і розвитку за допомогою методики «Самоактуалізація особистості» (Н.Ф. Каліна, А.В. Лазукіна)	61
3.5. Дослідження фіксації особистістю її унікального способу діяльності в житті і соціумі за допомогою методики «Стратегії самоствердження особистості» (Є. П. Нікітін, Н. Є. Харламенкова)	75
3.6. Дослідження оцінки й розуміння респондентами різних сфер їхнього життя за методикою «Самооцінка реалізації життєвих цілей особистості» (Н. Р. Молочников)	80

3.7. Математико-статистичний аналіз особливостей впливу психологічних меж особистості на реалізацію її особистісного потенціалу.....	94
Висновки до третього розділу.....	101
ВИСНОВКИ	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	105
ДОДАТКИ.....	110

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інформаційні та комунікативні переваження, складність і інтенсивність соціально-психологічних процесів, що характеризують сучасний світ, і наше суспільство зокрема, висувають особливі вимоги до особистості, її автономії, свободи і відповідальності, і ставлять людину перед необхідністю творення і утримання власного суверенного буття. Вміння вибудовувати регульовані межі між собою і світом зараз є особливо важливою умовою збереження індивідуальності людини, її вибірковості по відношенню до впливів ззовні і, як наслідок, психологічного благополуччя і автентичності. Інтерес до дослідження межових проявів людського існування набуває особливого значення в епоху змін, оскільки саме в цей час максимально проявляють себе нові аспекти межової проблематики (Артюхіна, 2018).

Психологічні особливості людини, проблеми реалізації її особистісного потенціалу опосередковано вивчаються майже з часів утворення психології, як наукової дисципліни. Між тим сучасні психологічні дослідження феноменів особистості декларують новий зміст наукових пошуків, де основною метою постає розкриття творчого потенціалу людини, її «сутнісних сил» в процесах самоактуалізації й самореалізації і на цій основі відродження справді загальнолюдських ідеалів у всіх сферах соціального життя.

Психологічне вивчення проблеми самоактуалізації й самореалізації представлено в працях багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме в роботах (Д.Бьюдженталь, Е.Аронсона, Е. Фрома, А. Маслоу, М. Бубера, Ф.Перлза, Е. Берна, Е. Еріксона, К. Левіна, Г. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла, К.-Г. Юнга, Е. Шострома, С.Рубінштейна, К. Абульханової - Славської, О. Асмолова, Л. Анциферової, Л. Божович, М. Боршевського, Б.Братуся, І.Булах, Є. Вахрамова, Д.Леонтьєва, С. Нартової-Бочавер, Л.Сохань, С.Максименка, В.Русової, В.Татенка, Т.Титаренко та ін.). Сучасні дослідження проблеми самоактуалізації та самореалізації представлені в працях

українських вчених: О.Баришевої, В.Бочелюка, Є.Нікітіна, Н.Харламенкової, Н. Никашиної, Т.Бекоєвої, З.Кіреєвої, Л.Кобильник, В.Русової, Т. Марцинковської, В.Подшивалкіної, Д. Хломова, Н. Артюхіної, І.Котика, О.Пінської, М. Боднар, А.Большакової, М.Старинського, А.Яроцької та ін. Дослідниками показано, що людина з високим рівнем самоактуалізації набагато легше робить свій життєвий вибір, вона більш активна і відповідальна за власні дії, більш оригінальна й ефективна у нестандартних життєвих ситуаціях, тобто є більш творчою. Разом з тим однією з найважливіших задач, яку людина вирішує в своєму розвитку, - завдання стати окремим і автономним суб'єктом власного життя, автором і актором свого життєвого проекту. Це завдання реалізується через встановлення й розвиток психологічних меж особистості.

У класичних напрямках психології та психотерапії зустрічаються ідеї, які з різним ступенем повноти та цілісності відображають природу досліджуваного феномена. Зокрема у теорії психологічного поля К. Левіна межа розглядається як реалізація можливостей індивіда у життєвому просторі. У інших авторів психологічна межа розглядається як функціональний орган: межа життя, межа Я-відчуттів (В.А. Подорога), контактна межа (Ф. Перлз), енергетична межа (Л. Марчер), межа Я і внутрішня межа (А.Ш. Тхостов), межа у контексті суверенності психологічного простору особистості (С.К. Нартова-Бочавер) та у контексті соціальної ситуації розвитку. Підкреслюється енергійна, а не субстанціональна сутність межі (А.А. Ухтомський). Вона виявляється в активності особистості, в її діях (В.П. Зінченко), розроблена методика діагностики психологічної межі (Т.С. Леві). Як бачимо більшість авторів вивчали феноменологію психологічної межі. Але поза увагою дослідників лишилися питання емпіричного дослідження впливу особливостей психологічних меж особистості на реалізацію її особистісного потенціалу. Складність, багатогранність та недостатність дослідження даної проблеми й зумовили актуальність теми нашого дослідження. В рамках даної роботи зроблена спроба розширення і поглиблення розуміння феномену

психологічної межі особистості, її функціонування і взаємодії з феноменами самореалізації і самоактуалізації особистості.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні впливу особливостей психологічних меж особистості на реалізацію її особистісного потенціалу.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначені наступні **задачі**:

1. Здійснити загальнопсихологічний аналіз основних підходів до вивчення проблем особливостей психологічних меж особистості та реалізації її особистісного потенціалу.
2. Провести емпіричне дослідження впливу особливостей психологічних меж особистості на реалізацію її особистісного потенціалу;
3. Визначити вплив особливостей психологічних меж особистості на реалізацію її особистісного потенціалу

Об'єкт дослідження - психологічні особливості особистості.

Предмет дослідження - вплив особливостей психологічних меж особистості на реалізацію її особистісного потенціалу.

Для забезпечення об'єктивності і системності дослідження та з метою вирішення поставлених дослідницьких задач у роботі була використана низка методів, а саме: теоретико-методологічний аналіз, систематизація та узагальнення психологічних даних за проблемою дослідження, психодіагностичні методи та методи математичної обробки даних.

До психодіагностичного комплексу увійшли наступні методи: методика «Психологічна межа особистості» (Т.С.Леві), з метою визначення активності особистості з побудови власних меж; методика «Особистісний опитувальник» (Г.Айзенк), для встановлення вроджених властивостей центральної нервової системи респондентів; методика «Реалізація потреб у саморозвитку» (Н. П. Фетіскін), з метою визначення потреби респондентів у саморозвитку, яка розуміється як спрямованість людини на власну творчість, орієнтованість на гуманістичні цінності; методика «Самоактуалізація особистості» (Н.Ф.

Калина, А.В. Лазукін), з метою виявлення розгортання особистісного потенціалу, зростання і розвитку особистостей людини, що відбуваються внаслідок природного розгортання в неї того, що закладено природою; методика «Стратегії самоствердження особистості» (Є. П. Нікітін, Н. Є. Харламенкова), з метою визначення фіксації особистістю її унікального способу діяльності в житті і соціумі; методика «Самооцінка реалізації життєвих цілей особистості» (Н. Р. Молочников), з метою оцінки й розуміння респондентами різних сфер їхнього життя; методи математичної обробки даних.

Опис вибірки. Вибірку нашого дослідження склали 60 осіб, 41 жіночої статі та 19 осіб чоловічої статі у віці від 20 до 25 років. Респонденти є студентами ОНУ ім. Мечникова (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова), які навчаються з гуманітарних і технічних спеціальностей.

База проведення емпіричного дослідження Одеський національний університет імені І.І.Мечникова.

Практична значущість дослідження. Отримані результати дозволяють глибше дослідити актуальні особистісні особливості юнацтва для поліпшення взаємодії з ними в сфері психологічного консультування та психотерапії, а також визначити певні риси характеру і світоглядних установок даної вікової групи. Результати дослідження можуть бути рекомендовані до використання психологами та скласти основу для розробки корекційних й розвивальних програм індивідуальної та групової роботи з проблем формування адекватних меж особистості та розвитку її власного творчого потенціалу. Також результати дослідження можуть бути використаними в ході професійної підготовки та підвищення професійного рівня студентів-психологів, при викладанні навчальних курсів «Загальна психологія», «Психологія особистості», «Вікова психологія».

Апробація результатів дослідження відбулася у квітні 2018 року на студентській конференції у доповіді: «Особливості впливу психологічних меж

особистості на реалізацію її особистісного потенціалу: до постановки проблеми»

Структура роботи Робота викладена на 113 сторінках, має три розділи з підрозділами, висновки, додаток, вміщає 8 таблиць, 9 рисунків, список літератури складається з 60 джерел.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного теоретико - емпіричного дослідження можна зробити наступні висновки щодо вирішення його основних завдань:

1. Проаналізувавши наукову літературу з питань особливостей взаємозв'язку між психологічними межами особистості та реалізацією особистісного потенціалу у юнацькому віці, ми зробили наступний висновок: потреба у самореалізації є однією з глибинних потреб людини, що є джерелом її цілеспрямованої особистісно та соціально продуктивної діяльності. Вона є міждисциплінарною і має свою давню історію. У зарубіжних психологічних теоріях поняття самореалізації розглядається переважно в аспекті гуманістичного пізнання. Самореалізація відноситься до всієї індивідуально-цілісної структури і є тим проектом, який людина розвиває та опановую протягом свого життя. Самоактуалізація і самореалізація переплітаються з поняттям про психологічні межі особистості. Сформовані межі захищають психіку людини від зовнішніх несприятливих впливів, сприяють збереженню цілісності та автономії особистості, безпечної і гнучкої взаємодії з оточуючими людьми, сприяє її самореалізації. Вплив сім'ї, суспільства, культури характерним чином змінюють світосприйняття, саморозвиток і психологічні межі. Нерозуміння того, ким є людина, в чому її борг, обов'язки, висока залежність від чужої думки і рішень, багато в чому свідчить про значущість реалізації її особистісного потенціалу.

2. На підставі проведеного емпіричного дослідження особливостей взаємозв'язку між психологічними межами особистості та реалізацією особистісного потенціалу у юнацькому віці можна зробити наступний висновок: усі використані методики дозволили комплексно проаналізувати та виявити різні особливості психологічних меж і їх зв'язку як з особистісними рисами, так і з особливостями світогляду. Аналізуючи результати за кожною з методик були виявлені виключні риси респондентів, які у своїй сумі дають широкий та глибокий портрет досліджуваних суб'єктів. За результатом

аналізу кореляційного зв'язку були виявлені особливості впливу психологічних меж на саморозвиток:

1. Стимулююча функція дозволяє респондентам перенаправляти внутрішню нереалізовану енергію у творчість;
2. Невпускаюча функція, існуючи як фільтр, здатна на пряму викликати ріст потреб у саморозвитку та пізнанні, при цьому негативною стороною такої залежності може бути фрустрація через неможливість реалізації зростаючих потреб у всій повноті;
3. Зворотний зв'язок віддаючої межі і потреби у пізнанні, тобто чим більше віддавання, тим нижче потреба у пізнанні;
4. Прямий зв'язок вбираючої функції і потреби у саморозвитку, що може характеризувати цей результат як вміння попросити про допомогу та прагнути задоволення потреб, якщо це необхідно і адекватно обставинам.

Отже, емпіричне дослідження вказало на певні взаємозалежності між психологічними межами особистості та реалізацією особистісного потенціалу.

3. Виявлення взаємозв'язку між особливостями психологічних меж особистості та особистісним потенціалом у юнацькому віці дозволило зробити наступний висновок: отримані результати є характерними для даної вибірки і дозволяють отримати загальний портрет респондентів. Основними рисами таких людей є високе стремління до самореалізації, прийняття гуманістичних цінностей як того засобу, яким ще можна скористатись для саморозвитку і розкриття свого потенціалу. Але для даних суб'єктів такий підхід вже не є основним і сприймається як такий, що потребує перегляду і переоцінки. Для цієї вибірки характерні високий рівень внутрішньої напруги і нестабільності, почуття ворожості та небезпеки з боку оточуючих та світу. Впевненість у силу людських здібностей та можливостей дуже скептична і недовірлива. При цьому такі люди кар'єристи, направлені до найближчого кола оточення, з яким вибудовуються міцні та довірливі стосунки.

Таким чином, усі завдання дослідження були вирішені, а його мета досягнена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии, М., «За экономическую грамотность», 1995. - 240 с.
2. Альбуханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности // Психология формирования и развития личности. — М., 1981. — С. 19 - 44
3. Аммон Г. Психосоматическая терапия / Г. Аммон. — СПб.: Изд-во «Речь», 2000. — 238 с.
4. Аристотель. Сочинения в 4-х т. — М.: Мысль, 1981. — 550 с.
5. Артюхіна Н.В. Історико-психологічний аналіз феномена межі як межового прояву існування людини // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 1. Том. 1. 2018. — С. 20 - 26
6. Бескова И.А. Телесность как пространственная структура / И.А. Бескова, А.Ш. Тхостов // Психология телесности между душой и телом / Ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. — М.: АСТ МОСКВА, 2006. — С. 236-252.
7. Боднар М.Б. Самоактуалізація як чинник психічного здоров'я студентської молоді: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / М.Б. Боднар; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. — К., 2004. — 20 с.
8. Винникотт Д. Игра и реальность / Д. Винникотт. — М.: Институт общегуманитарных исследований, 2002. — 290 с.
9. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 2. Проблемы общей психологии / Под ред. В. В. Давыдова. — М.: Педагогика, 1982. — 504 с.
10. Галажинский Э.В. Системная детерминация самореализации личности// Автореф. дисс. на соис. ученой степени д.псх.н. — Барнаул: БГПУ, 2002. - 43 с.
11. Гринфельд И.Л. Формирование социокультурной идентичности у подростков: Авто-реф. дис. ... канд. психол. наук / И.Л. Гринфельд. — М., 2003. - С. 35 - 37
12. Дубовская Е.М. Сравнительное исследование отношения к будущему подростков в большом и малом городах / Е.М. Дубовская // Социальная психология: Хрестоматия. — М., 1999. — С. 458 - 462

13. Зинченко В.П. Методологические вопросы психологии / В.П. Зинченко, С.Д. Смирнов. — М.: Изд-во МГУ, 1983. — 165 с.
14. Иванова И. В. Влияние переживаний на развитие личностной идентичности у детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста: Автореф. дис. ... канд. психол. наук / И. В. Иванова. — М., 2001 – 261 с.
15. Кляйн М. Некоторые теоретические выводы, касающиеся эмоциональной жизни ребёнка / Психоанализ в развитии. Сборник переводов. Екатеринбург, 1998. - С. 59-107
16. Кончаловская М.М. Особенности становления личностной идентичности в дошкольном и младшем школьном возрасте: Автореф. дис. ... канд. психол. наук / М. М. Кончаловская. — М., 2006. – 173 с.
17. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. – СПб.: Изд-во «Речь», 2005. – 222 с.
18. Костяк Т.В. Влияние индивидуальных особенностей детей дошкольного и младшего школьного возраста на процесс их социализации: Автореф. дис. ... канд. психол. наук / Т. В. Костяк. — М., 2000. – 184 с.
19. Котик И.О. Соціальні межі й надійна автентичність особистості // Актуальні проблеми психології. Т.7, вип. 42 – С. 237 - 249
20. Крэйн У. Теории развития. Секреты формирования личности / У. Крэйн. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 512 с.
21. Кудинов С.И. Полисистемный подход исследования самореализации личности // Сибирский педагогический журнал. — 2007. — № 11. — С. 337—346
22. Кудинов С.И., Крупнов А.И. Системная модель самореализации личности // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Психология и педагогика». — 2008. — № 1. — С. 28—37
23. Леви Т.С. Динамика психологических границ в процессе личностно-развивающей работы, основанной на телесном движении // Журнал «Культурно-историческая психология», 2009 – С. 36 - 41
24. Леви Т.С. Методика диагностики психологической границы личности //

Вопросы психологии 2013. (05.09.2012) – С. 131 – 146

25. Леви Т.С. Психологические границы как телесный феномен / Т.С. Леви [текст] // Бюллетень ассоциации телесноориентированных терапевтов. 2007. № 9 – С. 10 - 17
26. Леонтьев Д.А. Развитие идеи самоактуализации в работах А. Маслоу // Вопросы психологии. – 1987. -№ 3. - С. 150-158
27. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсовестной психологии / Ред. Д.А. Леонтьев, В.Г. Щур. – Москва: Смысл, 1997. – С. 156 - 176
28. Марцинковская Т.Д. Психологические границы: история и современное состояние / Т.Д. Марцинковская // Мир психологии – 2008. – №3. – С. 55 - 61
29. Маслоу А.Г. Дальнейшие рубежи развития человека. Перевод на русский язык: Г. Балл, А. Попогребский. — М., 1999. – 230 с.
30. Маслоу А.Г. Самоактуализация / Перевод А. М. Татлыбаевой – СПб., 1999 – 400 с.
31. Мещеряков Б.Г., Зинченко В. П. Большой психологический словарь: АСТ; АСТ-Москва; Прайм-Еврознак; Москва; СПб; 2008 – 633 с.
32. Нартова-Бочавер С.К. Понятие «психологическое пространство личности»: обоснование и прикладное значение/С.К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 2003. – № 6. – С. 27 - 36
33. Нартова-Бочавер С.К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии. – СПб.: Питер, 2008 – 400 с.
34. Никитин Е.П., Харламенкова Н.Е. Феномен человеческого самоутверждения – СПб. Алетейя, 2000. – 224 с.
35. Перлз Ф. Практика гештальт-терапии / Ф. Перлз; Отв. ред. М.В. Тресвятский; Пер. М.П. Папуш. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 2005. – 480 с.
36. Пінська О.Л. Теоретичні засади проблеми особистісної самореалізації як психологічного феномену. Вісник університету імені Альфреда Нобеля.

- Серія «педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2018. № 1 (15) – С. 36 - 41
37. Подорога В.А. Феноменология тела: Введение в философскую антропологию. Материалы лекционных курсов 1992-1994 годов. Москва: Ad Marginem, 1995 – 341 с.
38. Римский С., Римская Р.Р. Личностный опросник ЕРІ (методика Г.Айзенка) / Альманах психологических тестов – Москва: КСП+, 1995. – с. 400
39. Роджерс К. О становлении личностью. Психотерапия глазами психотерапевта / Перевод М.М. Исениной под ред. Е.И. Исениной. М.: «Прогресс», 1994 – 251 с.
40. Соколова Е.Т. Особенности личности при пограничных расстройствах и соматических заболеваниях / Е.Т. Соколова, В.В. Николаева. – М.: SvR – Аргус, 1995. – 360 с.
41. Сохань Л.В. Искусство житнетворчества. Предназначение. Житнетворчество. Судьба. Социологические Очерки, Социально-Психологические Эссе, Интервью, Глоссарий Том II Киев Издательский Дом Дмитрия Бураго 2010 – 576 с.
42. Титаренко Т.М., Ларіна Т.О. Життестійкість особистості: соціальна необхідність та безпека : [навч. посіб.] / Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. – К. : Марич, 2009. – 76 с.
43. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П.Фетискин, В.В.Козлов, Г.М.Мануйлов. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.
44. Фрейд З. Недовольство культурой. Перевод выполнен А. М. Руткевичем по изданию: Freud S. Studien- ausgabe. Bd. IX Frankfurt a. M., 1974. – 46 с.
45. Фромм Э. Психоанализ и Этика – М.: Республика, 1993. – 415 с.
46. Фуко М. Использование удовольствий. Введение // Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / М. Фуко. М.: Касталь, 1996. – 280 с.
47. Фуко М. История сексуальности – III: Забота о себе. Киев: Дух и литера:

Грунт; М.: Рефл-бук, 1998. – 448 с.

48. Шпет Г. Г. Философско-психологические труды / Г. Г. Шпет. — М.: Наука, 2005 – 482 с.

49. Blaser Klaus. No Empathy without Self-Boundaries: A New Spatial Attention Concept for Understanding Empathy

50. Brown Nina. Coping with Infuriating, Mean, Critical People. P.44-48

51. Federn Paul. (1928). Narcissism in the structure of the ego. International Journal of Psycho-analysis, 9, 401-419

52. Fisher S. Body-image boundaries and style of life / S. Fisher, S.E. Cleveland // The Journal of Abnormal and Social Psychology. – 1956. – № 52(3). – Pp. 373-379.

53. Hay J. Psychological Boundaries and Psychological Bridges. A Categorization and the Application of Transactional Analysis Concepts. // International Journal of Transactional Analysis Research & Practice //Vol 9 No 1, June 2018, p. 52-81

54. Kabat-zinn J. Full catastrophe living. Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness. / - USA: A Delta Book, 1990 – p. 472.

55. Krzewska I. Sense of Body Boundaries Survey – construction and psychometric values // Polish Journal of Applied Psychology // vol. 11 (3), 2013 p. 93-110

56. Lundberg G.B. I don't have to make everything all better. / - USA: Riverpark Publishing, 1995 – p. 325

57. Rogers C.R. Empathic: an unappreciated way of being. // The Counseling Psychologist, Vol. 5, No. 2-10, 1975, p. 2-16

58. Symor N.K. Cycle de la dépendance. // Actualités en analyse transactionnelle // vol. 7, 1983, p 2-27

59. Tausk Viktor. On the origin of the "influencing machine" in schizophrenia. // Psychoanalytic Quarterly // Vol. 2, 1933, p. 519-556.

60. The Psychology book, edited by Collin C., Grand V., Benson N./ - China: Dorling Kindersley Limited, 2012, p. 352